

Reformer, vækst og økonomisk ulighed

Af Søren Peter Iversen, lektor, Handelshøjskole Syd, Ingeniørhøjskole Syd

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at diskutere sammenhænge mellem de økonomiske reformer og den økonomiske udvikling (økonomisk vækst og ulighed) i de post-kommunistiske samfund i Central- og Østeuropa og det tidligere Sovjetunionen. Artiklen diskuterer endvidere spørgsmålet om, hvordan man mest hensigtsmæssigt kan inddele de post-kommunistiske lande i undergrupper – hvis en sådan inddeling skønnes ønskelig. I forbindelse med det sidste spørgsmål introducerer artiklen brugen af klyngeanalyse (*cluster analysis*) i samfundsøkonomi i deskriptiv og heuristisk øjemed.

I artiklen: »Post-kommunistisk økonomisk transformation. Hvorfor er nogle lande mere fattige end andre?« i Økonomi og Politik nr. 2 1997 indleder Ole Nørgaard med et opgør med den neo-liberale ortodoksi, og det kan der være mange gode grunde til. Det må således anses for givet, at den neo-liberale ortodoksi overbetoner markedets betydning og – som følge heraf – underspiller statens og politikkenes rolle i samfundsudviklingen.

Det økonomiske system kan ikke selv tilvejebringe det institutionelle grundlag, som er en nødvendig forudsætning for, at markedet kan fungere (Olson 1996). Denne erkendelse vinder tilsyneladende større og større udbredelse i disse år og præger i høj grad dette års

World Development Report fra Verdensbanken (World Bank 1997). Allerede på et tidligt tidspunkt i rapporten (p. 4) hedder det:

»..new insights are emerging as to the appropriate mix of market and government activities«

»Most important, we now see that markets and governments are complementary: the state is essential for putting in place the appropriate institutional foundations for the market«.

Den nye erkendelse synes altså også at være nået til Washington, hvor den har afløst tidligere tiders »Washington konsensus«, som nu – tilsyneladende – hører fortiden til.

Nørgaards artikel rejser dog efter min vurdering to interessante men delvist ubesvarede spørgsmål: For det første, er der nogen sammenhæng mellem generel økonomisk tilbagegang, væksten i sociale uligheder, det absolutte antal fattige eller den politiske opbakning til reformerne? For det andet, er det muligt at inddele eller klassificere landene i Central- og Østeuropa og det tidligere Sovjetunionen i en række homogene grupper på baggrund af en række særligt relevante samfundsøkonomiske karakteristika?

2. Økonomiske succeskriterier

Nørgaards artikel indeholder først og fremmest et oplæg til en diskussion af de succeskriterier, som traditionelt anvendes i vurderingen af resultaterne af de post-kommunistiske samfunds reformbestrebelse. Det drejer sig for det første om de klassiske makroøkonomiske nøglevariable: vækstrater, inflationsrater, arbejdsløshed, budgetunderskud og betalingsbalance. Når det kommer til stykket diskuterer og kritiserer Nørgaard dog kun brugen af økonomiske vækstrater som succesindikator, hvilket kan undre en smule al den stund, at det især er inflationen, der har været

genstand for opmærksomhed i forbindelse med neo-liberale stabiliseringspolitiske anbefalinger. Noget kunne tyde på, at prioriteringen af inflationsbekæmpelse i de første år med økonomiske reformer har fået nok så alvorlige konsekvenser for det øvrige økonomiske forløb. Laski og Bhaduri (1997) argumenterer således for, at en betydelig del af faldet i den samlede produktion i de post-kommunistiske samfund skyldes et fejlagtigt forsøg på at dæmme op for en formodet efterspørgselsskabt inflation, som i virkeligheden var omkostningsskabt.

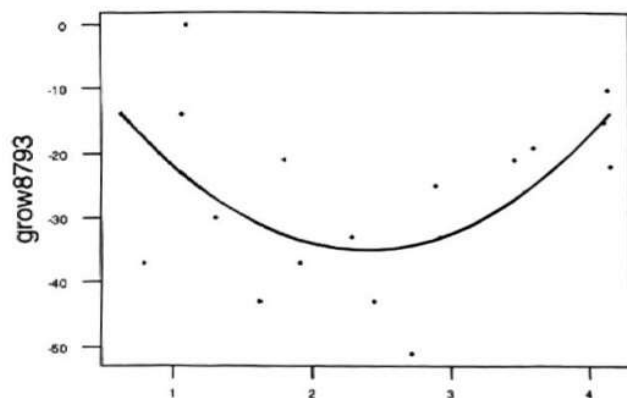
Tabel 1. Liberalisering, vækst og ulighed i udvalgte post-kommunistiske lande

Observation Nummer	Land	Liberaliserings- indeks (CLI)	Vækst i økonomisk ulighed 87/88 til 93/94	Vækst i andelen af fattige 87/88 til 93/94	Økonomisk vækst 1987-93 (grow 8793)
1	Bulgarien	2,9	8	15	-25
2	Estland	2,93	17	32	-33
3	Hviderusland	1,07	-1	10	-14
4	Kazakhstan	1,31	7	45	-30
5	Kirgisien	1,81	9	64	-21
6	Letland	2,45	4	18	-43
7	Litauen	2,72	14	48	-51
8	Moldova	1,62	12	61	-43
9	Polen	4,14	5	14	-10
10	Rumænien	2,29	10	26	-33
11	Rusland	1,92	12	41	-37
12	Slovakiet	3,47	0	1	-21
13	Slovenien	4,16	5	0	-22
14	Tjekkiet	3,61	8	1	-19
15	Turkmenistan	0,63	10	36	-14
16	Ukraine	0,8	10	39	-37
17	Ungarn	4,11	5	1	-15
18	Uzbekistan	1,11	5	5	0

Kilde: Data gengivet efter Nørgaard

Det drejer sig for det andet om de såkaldte »transitionsindikatorer«, som er blevet udviklet af Den Europæiske Udviklingsbank (EBRD 1994 og 1995) og Verdensbanken (World Bank 1996 og de Melo, Denizer og Gelb 1996). EBRD's transitionsindikatorer udgør et pointsystem, som går ud på, at de enkelte lande tildeles point alt efter, hvor langt de er nået med hensyn til at gennemføre de enkelte reformelementer (stor og lille privatisering, omstrukturering af virksomheder, pris- og handelsliberalisering og reformer af den finansielle sektor). Endeligt sammenvejes disse points til et samlet reformindeks. Melo, Denizer og Gelb (1996) betjener sig af en lidt anden fremgangsmåde, idet de benytter et kumuleret liberaliseringsindeks, hvis komponenter er henholdsvis intern og ekstern liberalisering og privatisering. Dette indeks er gengivet i tabel 1, sammen med data vedrørende økonomisk vækst og stigningen i den sociale ulighed i de post-kommunistiske samfund.

Kilde: Data fra Nørgaard 1997.

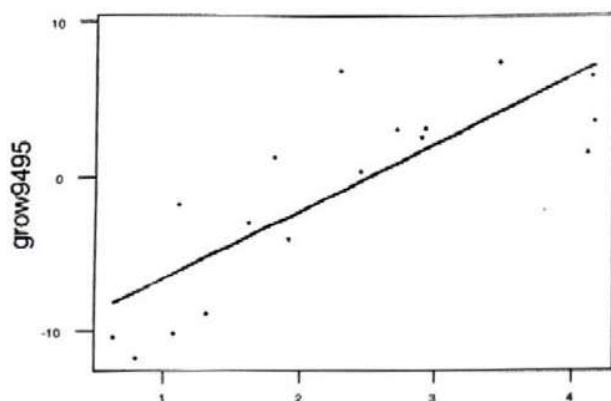
Anm.: Den anvendte model har følgende udseende:
 $grow8793 = 4,2 - 32,8CLI + 6,9CLI^2$ ($R^2 = 0,37$)

Figur 1: Sammenhæng mellem score på liberaliseringsindeks (CLI) 1989-94 og den gennemsnitlige økonomisk vækst i perioden 1987-93.

Nørgaards diskussion og kritik af disse succeskriterier er både vigtig og rigtig. Hertil er der dog blot at sige, at der næppe er nogen, der for alvor mener, at disse indikatorer skal tages for mere, end de er, nemlig retningsgivende indikatorer. Der synes imidlertid ikke, som hævdet af Nørgaard, at være nogen klar tendens til, at de lande, der scorer højt på Verdensbankens transitionsindikator (CLI) i 1989-94, samtidig er dem, der oplevede det største fald i BNP i perioden 1987-93 (grow8793) (se figur 1).

Figuren tyder snarere på, at der er en U-kurve sammenhæng. Det er tilsyneladende de lande, der har påbegyndt de økonomiske reformer uden at kunne føre dem igennem til et vist niveau, der har haft de største vanskeligheder med økonomisk sammenbrud og faldende produktion. Noget kunne tyde på, at reformforsøg, som af den ene eller anden grund ikke kan gennemføres med tilstrækkelig konsekvens, svækker regeringernes troværdighed og dermed medvirker til at skabe usikkerhed og ustabilitet (World Bank 1997 og Brunetti, Kisunko og Weder 1997). Sat på spidsen kan man sige, at halvhjertede reformforsøg medvirker til at skabe et dårligt investeringsklima (se også Zecchini 1997 og Roland 1997). Hvis et land af forskellige grunde kun er i stand til at gennemføre reformerne til et vist niveau – specielt på det lovgivningsmæssige område – kan resultatet blive manglende indre overensstemmelse mellem det økonomiske, politiske og juridiske system (se også Murrell 1996).

Kilde: Data fra Nørgaard 1997.
 $R^2 = 0,67$

Figur 2: Sammenhæng mellem score på liberaliseringsindeks (CLI) 1989-94 og den økonomisk vækst i perioden 1994-95.

Derimod er der en bemærkelsesværdig tydelig tendens til, at de lande der scorer højt på Verdensbankens transitionsindikator (CLI) i 1989-94, samtidig er dem, der oplevede den største økonomiske vækst i 1994-95 (figur 2). Nu skal man imidlertid være opmærksom på, at økonomisk vækst afhænger af en lang række faktorer. Enhver model, som ikke tager højde for disse faktorer, er ikke tilstrækkeligt specificeret og kan kun tjene deskriptive og heuristiske formål (Olson 1996 p. 12). Endvidere skal man være yderst forsigtig med at drage konklusioner vedrørende en eventuel kausalitet mellem reformbestræbelser og økonomisk vækst. Man kan eksempelvis ikke uden videre antage, at det er de økonomiske reformer, der forårsager en højere økonomisk vækst. Sammenhængen kunne lige så godt være den modsatte, at de lande, der oplever den højeste økonomiske vækst, også er de lande, der har lettest ved at gennemføre de økonomiske reformer (se også Stern 1997 p. 40).

3. Politisk konsolidering af reformerne

Nørgaard foreslår i sin artikel, at man bør supplere de økonomiske transitionsindikatorer

ved at inddrage den politiske konsolidering af reformerne, som et selvstændigt succeskriterium. De økonomiske transitionsindikatorer siger ikke noget om, hvorvidt reformerne er politisk konsoliderede og dermed, i hvilket omfang de kan afbrydes eller trænges tilbage af politiske reaktioner (Nørgaard 1997 p. 6) De økonomiske reformer indebærer såvel tabere som vindere. Som udgangspunkt må man derfor forvente, at forskellige befolkningsgruppers politiske reaktion på de økonomiske reformer afhænger af, hvordan disse reformer påvirker eller forventes at påvirke deres økonomiske velfærd.

Som udgangspunkt må de økonomiske reformer forventes at give anledning til betydelige pareto-gevinster, men det er langt fra ensbetydende med, at den politiske proces bag reformerne kan forventes at forløbe gnidningsfrit. Der er, som Verdensbanken også gør opmærksom på i sin seneste rapport (World Bank 1997 p. 13), mange vanskeligheder som skal overvindes:

»Reforms have little appeal if the winners cannot compensate the losers. Even when the potential gains are enough to allow for compensation, reform can be hard to achieve because the gains are spread over many people, whereas the losers, although small in number, are powerful and articulate. A further problem is that the benefits are often realized in the future, whereas the losses are immediate. Yet sometimes conditions have deteriorated so far that the winners far outnumber the losers. Then reform can produce immediate economic and political gains«

Roland (1997 p. 170) taler om to typer af reformbarrierer: Ex ante og ex post barrierer:

»Ex ante political constraints are feasibility or acceptability constraints; some decisions may be blocked. Ex post political constraints refer to the danger of backlash and reversal

after decisions have been taken and outcomes observed«.

Hele den magt- og interessekonfiguration, som dannede grundlaget for de kommunistiske samfund, er gået i opløsning og har nogle steder skabt »a window of opportunity« (World Bank 1996 p. 11) eller »a period of extraordinary politics« (Balcerowicz 1997 p. 160). På længere sigt er det imidlertid afgørende, at en ny stabil magt- og interessekonfiguration etableres som grundlag for den nye sociale orden (Iversen 1996 p. 29ff. se også Svendsen 1997).

En række iagttagere (se eksempelvis IMF 1995, Økonomiministeriet 1996 og Dansk Udenrigspolitisk Institut 1997) ser udsigten til optagelse i vestlige økonomiske og forsvarspolitiske samarbejdsorganisationer, som et afgørende element i forankringen af reformkursen i de post-kommunistiske samfund. Atter andre (se eksempelvis Nørgaard 1992 og Skak 1992) tillægger det afgørende betydning for den politiske udvikling i de post-kommunistiske samfund, at der dannes en ny middelklasse med forankrede interesser (»vested interests«) i den nye sociale orden (kapitalistisk markedsøkonomi og pluralistisk demokrati). En sådan middelklasse kan udgøre den sociale kraft, der kan medvirke til at rodfæste eller konsolidere den nye sociale orden – en politisk barriere mod tilbageslag. På denne baggrund kan man formentlig tale om både en intern og en ekstern forankring af de økonomiske og politisk reformer i de post-kommunistiske samfund.

Nørgaard anbefaler, at man benytter væksten i andelen af fattige som indikator for, hvorvidt reformerne er politisk konsoliderede. Netop de fattige befolkningsgrupper kan, ifølge Verdensbanken (1997, p. 4), udgøre den sociale basis for politisk vold og ustabilitet.

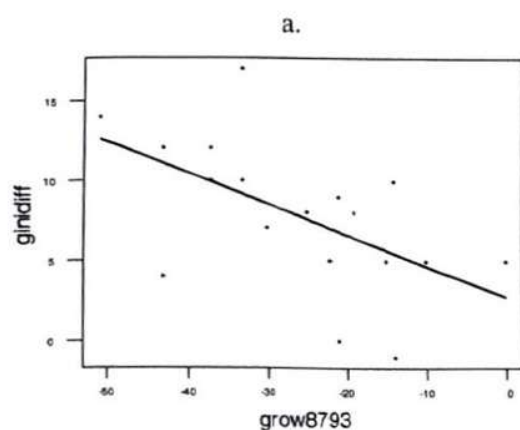
»In many regions poverty and inequality are often biased against ethnic minorities or women, or disfavored geographic areas. Marginalized from public discussion and excluded from the broader economy and society, such groups are fertile ground for violence and instability, as many parts of the world are increasingly learning«

Det særlige ved de fattige befolkningsgrupper i de post-kommunistiske samfund skønnes at være, at der ofte er tale om relativt veluddannede og dermed politisk ressourcerstærke befolkningsgrupper. Der er således tale om en potentiel ex post barriere for reformprocessen. Eller, som Nørgaard udtrykker det (p. 10), kan andelen af ny-fattige anvendes som et provisorisk indicium på, i hvilken udstrækning reformerne har skabt befolkningsgrupper, der kan forventes at have en interesse i at bremse eller vende de økonomiske reformer (se også Hare og Davis 1997 p. 7).

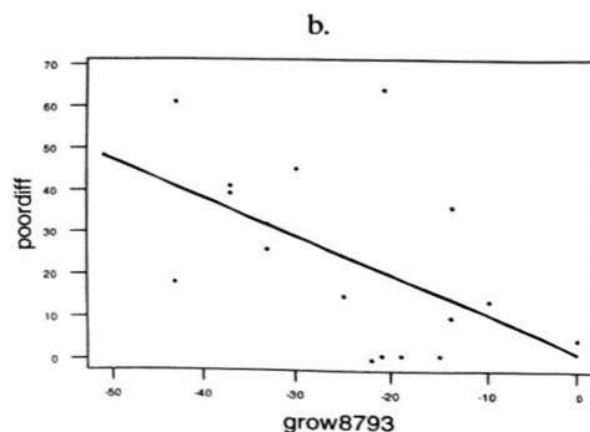
Af hensyn til den politiske konsolidering af reformerne i de post-kommunistiske samfund udgør tilstedeværelsen af en ny middelklasse med forankrede interesser i den nye sociale orden og fravær af store fattige befolkningsgrupper formentlig den gunstigste situation. Fremvæksten af en ny middelklasse med forankrede interesser i den nye sociale orden må imidlertid ventes at tage tid. Det er derfor velbegrundet, at interessen på kort og mellemlangt sigt koncentrerer sig om væksten i den sociale ulighed og antallet af fattige.

Tabel 1 bekræfter, at der er sket en betydelig stigning i uligheden i mange af de post-kommunistiske samfund målt ved stigningen i Gini-koefficienten fra 87/88 til 93/94 (ginidiff) og tilsvarende en betydelig stigning i andelen af fattige (poordiff) i samme periode.

Spørgsmålet er imidlertid, om der er nogen sammenhæng mellem den økonomiske tilba-

$$R^2 = 0,31$$

$$R^2 = 0,33$$

Kilde: Data fra Nørgaard 1997.

Figur 3. Sammenhængen mellem økonomisk tilbagegang og social ulighed.

gegang (grow8793), væksten i den sociale ulighed og væksten i det absolutte antal af fattige. Figur 3 bekræfter, at der er en umiddelbar sammenhæng, selv om den ikke kan siges at være særlig stærk. Af figur 3 fremgår det, at der er en vis tendens til, at de lande der har oplevet den største økonomiske tilbagegang i 1987-93 også er de lande der har den største vækst i ulighed (figur 3a) og den største vækst i andelen af fattige (figur 3b). Hvorimod de lande der har oplevet den mindste økonomiske tilbagegang i 1987-93, er de lande, der har den mindste vækst i ulighed og andelen af fattige.

Det kan muligvis synes som en strid om ord, men konklusionen på disse analyser er, at der netop er en umiddelbar sammenhæng. Analyserne rejser dog en række andre vigtige spørgsmål: Er disse sammenhænge blot af forbigående karakter? Er der tale om en genuin sammenhæng eller er den spuriøs? Og endelig hvad er i givet fald kausaliteten bag de observerede sammenhænge?

Der er ingen tvivl om, at virkeligheden ofte er langt mere kompleks, end hvad der kan vises med statistiske sammenhænge. Men det betyder naturligvis ikke, at man ikke skal interessere sig for de umiddelbare statistiske sammenhænge.

4. Gruppering af de post-kommunistiske lande

Det næste spørgsmål Nørgaards artikel rejser er spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at inddele eller klassificere landene i Central- og Østeuropa og det tidligere Sovjetunionen i en række homogene grupper på baggrund af en række særligt relevante samfundsøkonomiske karakteristika.

Sammenholder man de økonomiske transformationsindikatorer kumuleret økonomisk vækst 1987-93 (grow8793) og Verdensbankens liberaliseringsindeks (CLI) med væksten i andelen af nye fattige (poordiff) kan man, ifølge Nørgaard, inddele de postkommunistiske lande i tre grupper, disse grupper er angivet i tabel 2.

*Tabel 2. Gruppering af de
post-kommunistiske lande*

Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3
Tjekkiet	Bulgarien	Hviderusland
Ungarn	Estland	Kazakhstan
Slovakiet	Letland	Kirgisien
Slovenien	Litauen	Moldova
	Polen	Rusland
	Rumænien	Turkmenistan
		Ukraine
		Uzbekistan

Denne inddeling forekommer imidlertid ikke umiddelbart indlysende eller hensigtsmæssig. Det første spørgsmål man må stille er om de variable eller kriterier, der danner grundlag for grupperingen, er de mest relevante eller hensigtsmæssige. Dette afhænger naturligvis fuldstændigt af det konkrete formål eller den konkrete problemstilling. I det følgende vil jeg derfor ikke stille spørgsmålstegn ved Ole Nørgaards valg af klassifikationskriterier eller -variable. Det næste spørgsmål er, om det er lykkedes Ole Nørgaard at inddele landene i nogenlunde klart afgrænsede grupper.

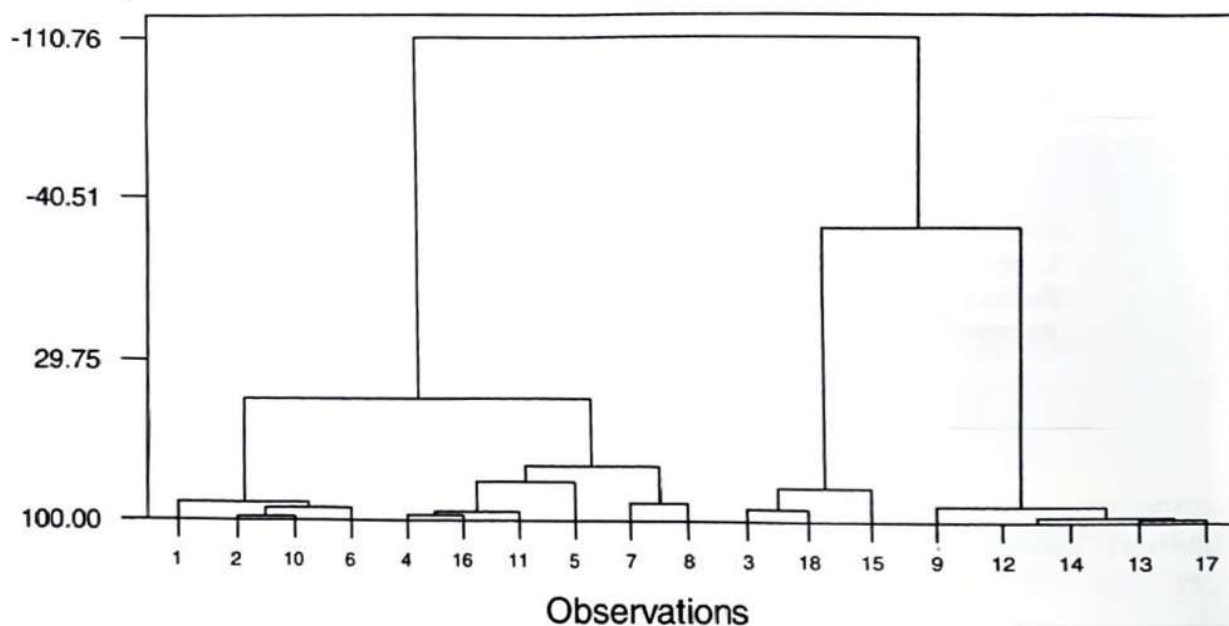
Et bidrag til besvarelsen af det sidste spørgsmål kan man få gennem en klyngeanalyse (cluster analysis), som er en multivariat teknik, der især har fundet stor udbredelse indenfor afsætningsøkonomien, hvor den blandt andet benyttes i forbindelse med markedssegmentering (for en introduktion til klyngeanalyse kan henvises til: Green, Tull og Albaum 1988, Hair et. al. 1995, Johnson og Wichern 1988, Kaufman og Rousseeuw 1990 eller Malhotra 1993). Formålet med klyngeanalyse er på basis af et sæt af relevante variabler at klassificere objekter i relativt homogene grupper. Objekter indenfor en gruppe er således relativt ens med hensyn til deres score på de grundliggende variable og relativt forskellige fra objekter i andre grup-

per (Malhotra 1993 p. 644). Hovedelementerne i en klyngeanalyse er et mål for afstanden mellem objekterne og en »klyngeprocedure« (algoritme). Man skal imidlertid være opmærksom på, at en klyngeanalyse mere er en kunst end en videnskab og den bør derfor anvendes med forsigtighed (Hair et al. 1995 p. 455). Det må således anbefales, at man omhyggeligt gennemfører reliabilitetstest. En sådan test kan bestå i, at man forsøgsmæssigt gennemfører klyngeanalyse ved hjælp af forskellige algoritmer og afstandsmål for derigennem at verificere, at resultaterne udviser en vis stabilitet.

Figur 5 viser resultaterne af en sådan klyngeanalyse. Resultaterne er gengivet i form af et dendogram. Et dendogram, der ikke må forveksles med et søjlediagram, angiver de enkelte observationer på den vandrette akse og den relative grad af lighed på den vertikale akse. Søjlerne »hæfter« så at sige observationerne sammen og angiver derved, hvilke observationer der ligner hinanden mest. Ifølge figur 5 er det således henholdsvis observation nummer 12 og 14 (Slovakiet og Tjekkiet), der ligner hinanden mest. Herefter følger observation nummer 13 og 17 (Slovenien og Ungarn), 2 og 10 (Estland og Rumænien) og 4 og 16 (Kazakhstan og Ukraine og så videre.

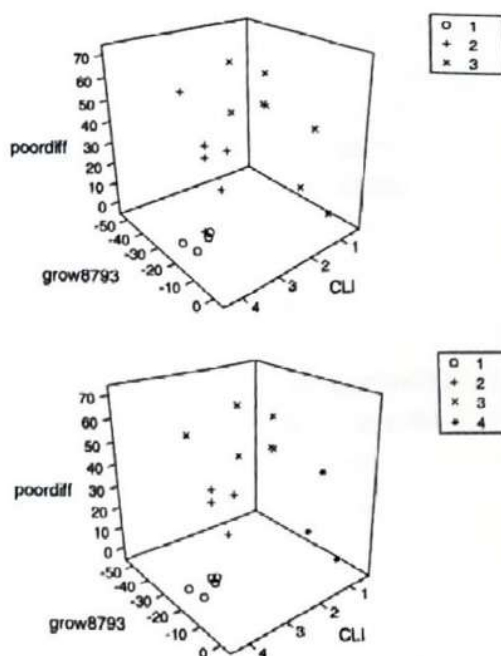
Ifølge dendogrammet i figur 5 er det mere nærliggende at inddele de post-kommunistiske samfund i fire grupper end tre. Sammenlignet med Nørgaards gruppering bør Polen således overføres fra gruppe 2 til gruppe 1. Litauen hører til i samme gruppe som Kazakhstan, Kirgisien, Moldova, Rusland, og Ukraine. Hviderusland, Turkmenistan og Uzbekistan hører til i en selvstændig fjerde gruppe.

Similarity

1. Den klyngeanalyse, som præsenteres her, er en hierarkisk agglomerativ klyngeanalyse baseret på standardiserede variable, kvadratisk euklidisk afstand og Wards algoritme (Malhortra 1993 p. 655).

Figur 4. Klyngeanalyse af de post-kommunistiske samfund på basis af økonomisk vækst (1987-93), liberalisering og væksten i antallet af fattige, Dendogram.¹

Figur 5. Gruppering af de post-kommunistiske lande i grupper efter økonomisk vækst, liberalisering og vækst i andelen af absolut fattige.

Figur 5 viser et tredimensionalt plot af de post-kommunistiske lande fordelt på de tre variable. Figur 5a illustrerer Nørugaards gruppering af de atten lande, og figur 5b illustrerer den gruppering, som er resultater af nærværende analyse. Reliabiliteten af nærværende klyngeanalyse er afprøvet dels gennem eksperimenter med forskellige afstandsmål og algoritmer, dels gennem en variansanalyse.

Som det fremgår af tabel 2, er gruppe 1 karakteriseret ved en høj grad af liberalisering, meget beskeden vækst i antallet af fattige og et moderat fald i den økonomiske aktivitet. Gruppe 2 er karakteriseret ved en gennemsnitlig grad af liberalisering, gennemsnitlig vækst i antallet af fattige og et fald i den økonomiske aktivitet over gennemsnittet. Gruppe 3 er karakteriseret ved en beskeden grad af liberalisering, meget stor vækst i antallet af fattige og et meget stort fald i den økonomiske aktivitet. Gruppe 4 er karakteriseret ved en meget lav grad af liberalisering, moderat vækst i antallet af fattige og et meget beskedent fald i den økonomiske aktivitet.

Tabel 2. Gennemsnitlig værdi på de tre variable. Grupper og totalt.

	Liberaliseringsindeks (CLI)	Vækst i andelen af fattige (poordiff)	Økonomisk vækst 1987-93 (grow 8793)
Gruppe 1	3,9	3,4	-17,4
Gruppe 2	2,6	22,8	-33,5
Gruppe 3	1,7	49,7	-36,5
Gruppe 4	0,9	17,0	-9,3
I alt	2,4	25,4	-26,0

Hvis man ønsker at basere sine politiske anbefalinger til de post-kommunistiske lande på en inddeling af landene i grupper, er det naturligvis meget vigtigt, at den pågældende

inddeling er hensigtsmæssig og tilstrækkelig nuanceret. Problemet med den gruppering, der her er præsenteret, er, at der i nogle henseender stadig kan være betydelige forskelle mellem landene inden for de enkelte grupper. Man skal derfor fortsat være yderst varsom med at diagnosticere problemer og ordinere reform- eller stabiliseringspolitik på basis af en sådan gruppeinddeling.

5. Afslutning

Analysen af sammenhængen mellem økonomisk tilbagegang og økonomisk ulighed i de post-kommunistiske lande tyder på, at det først og fremmest er de lande, der har oplevet den største økonomisk tilbagegang, der har problemer med øget ulighed og vækst i antallet af fattige. De sociale omkostninger, der er forbundet med overgangen fra planøkonomi til markedsøkonomi er med andre ord særligt ulige fordelt i disse samfund.

På baggrund af en klyngeanalyse foreslås de post-kommunistiske lande inddelt i fire grupper. Gruppe 1 består af de fire Visegrad-lande: Polen, Tjekkiet, Slovakiet og Ungarn samt Slovenien. Denne gruppe er karakteriseret ved at være nået relativt langt med de økonomiske reformer, væksten i antallet af fattige er beskeden, og faldet i den økonomiske aktivitet er begrænset. Gruppe 2 består af Estland, Letland, Bulgarien og Rumænien. Denne gruppe er karakteriseret ved at være nogenlunde gennemsnitlig med hensyn til gennemførelse af reformer, vækst i antallet af fattige og fald i den økonomiske aktivitet. Gruppe 3, som består af Litauen, Kazakhstan, Kirgisien, Moldova, Rusland og Ukraine, er i disse henseender den diametrale modsætning til gruppe 1. Disse lande er ikke nået særligt langt med de økonomiske reformer, væksten i antallet af fattige er meget stort og faldet i den økonomiske aktivitet er drastisk. Gruppe 4 (Hviderusland, Turkmenistan og Uzbekistan) er karakteriseret ved en meget lav grad af liberalisering, moderat

vækst i antallet af fattige og et meget beskedent fald i den økonomiske aktivitet.

Det er især i gruppe 3, man må forventes, at den politiske konsolidering af reformerne har vanskelige vilkår. Det kan imidlertid ikke udelukkes, at yderligere reformtiltag i landene i gruppe 4 kan bringe disse lande i samme situation som landene i gruppe 3. På kort og mellemlangt sigt vil EU og de øvrige vestlige lande formentlig kunne yde den mest effektive indsats ved at koncentrere deres bistand til landene i gruppe 2 og muligvis også i nogen grad landene i gruppe 4.

Det store spørgsmål er imidlertid, efter min vurdering, om EU's væsentligste bidrag til at sikre stabiliteten i de central- og østeuropæiske lande består i at stille et fremtidigt medlemskab i udsigt. Den igangværende debat om EU's udvidelse mod øst synes at bygge på netop den forudsætning, at udsigten til EU-medlemskab i sig selv er et væsentligt bidrag til at holde landene i Central- og Østeuropa fast på kursen mod markedsøkonomi og demokrati. Desværre er der ikke mange, der har turdet stille spørgsmålstegn ved og udfordre denne forudsætning, som efter min vurdering er medvirkende til at indsnævre og forvride debatten om Europas fremtid. Hele debatten er kommet til at handle om justeringer af EU's afstemningsregler, antallet af kommissærer i EU kommissionen, reformer af landbrugs- og strukturpolitikken og overgangsordninger og »før-tiltrædelsesstrategi«. Sat på spidsen er det som om hele debatten drejer sig om, hvordan EU kan optage de måske egnede med mindst mulig ulejlighed og samtidig fastholde udvidelsesperspektivet for dem, der eventuelt må vente.

EU-medlemskab synes godt på vej til at blive et mål i sig selv. Det er muligt, det er det for eliten i de central- og østeuropæiske samfund. Men det er naivt at tro, at det også er det for den brede befolkning.

I begyndelsen af 1970'erne var det danske landbrugserhverv en varm fortaler for EF medlemskab. Landmændene ønskede dansk medlemskab fordi de forventede, at det ville indebære bedre landbrugspriser, bedre indtjening i landbruget og bedre levevilkår. Hvis den brede befolkning i Central- og Østeuropa har nogenlunde samme pragmatiske holdning til EU, som de danske landmænd havde til EF, er der en alvorlig risiko for, at et realiseret medlemskab kan medføre skuffelse og frustration. Det er ikke usandsynligt, at en sådan skuffelse og frustration kan blive omsat i forskellige former for radikal politisk adfærd. Hertil kommer endelig, at man også skal være opmærksom på, at EU's demokratiske underskud kan give anledning til øget politisk fremmedgørelse i Central- og Østeuropa, hvor demokratiet endnu betragtes som en nyvunden politisk sejr for befolkningen.

Litteratur

- Balcerowicz, Leszek (1997), The interplay between economic and political transition, I Zecchini, Salvatore eds. (1997): *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Brunetti, Aymo, Gregory Kisunko og Beatrice Weder (1997), »Credibility of Rules and Economic Growth. Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector«, The World Bank, *Policy Research Working Paper*.
- Dansk Udenrigspolitisk Institut (1997), Europæisk stabilitet. *EU's udvidelse med de central- og østeuropæiske lande*, København.
- de Melo, Martha, Cawdet Denizer og Alan Gelb (1996), »From Plan to Market. Patterns of Transition«, The World Bank, *Policy Research Working Paper*.
- European Bank of Reconstruction and Development (1994), *Transition Report*, London
- European Bank of Reconstruction and Development (1995), *Transition Report*, London
- Green, Paul E, Donald S. Tull og Gerald Albaum (1988), *Research for Marketing Desisions*, New Jersey, Prentice-Hall.
- Hair, Joseph, F. jr., Rolph E. Anderson, Ronald L. Tatham og William C. Black (1995), *Multivaria-*

- te data analysis with readings, 4. ed. New Jersey, Prentice-Hall.
- Hare, Paul G. og Junior R. Davis (1997), *Transition to The Market Economy. Critical Perspectives on The World Economy*, London: Routledge.
- Hare, P.G. og J.R. Davis (1997), *Introductory Overview*, I Hare, Paul G. og Junior R. Davis (1997), *Transition to The Market Economy. Critical Perspectives on The World Economy*, London: Routledge.
- International Monetary Fund (1995), *International Trade Policies. The Uruguay Round and Beyond*, Volume II Background Papers. Washington DC.
- Iversen, Søren Peter (1996), *Central- og østeuropas optagelse i EU. Problemer og Perspektiver*, København: Samfundslitteratur.
- Johnson, R.A. og Wichern, D.W. (1988), *Applied multivariate statistical analysis*, 2. ed., New Jersey, Prentice-Hall.
- Kaufman, Leonard og Rousseeuw, Peter J. (1990), *Finding groups in data: An introduction to cluster analysis*, New York : John Wiley & Sons.
- Laski, Kazimierz og Amit Bhaduri (1997), »Lessons to be drawn from main mistakes in the transition strategy«, I Zecchini, Salvatore eds. (1997): *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Malhotra, Naresh K. (1993), *Marketing Research – an applied orientation*, New Jersey, Prentice-Hall.
- Murell, Peter (1996), »How Far Has Transition Progressed?«, *Journal of Economic Perspectives*, 10. årg., nr. 2, 1996 pp. 25-44.
- Nørgaard, Ole (1992), »The Political Economy of Transition in Post-Socialist Systems: The Case of The Baltic States«, in *Scandinavian Political Studies*, Vol. 15 No. 1.
- Nørgaard, Ole (1997), »Post-kommunistisk økonomisk transformation. Hvorfor er nogle lande fattigere end andre?«, *Økonomi og Politik* 70. årg. nr. 2 1997 pp. 4-18.
- Olson, Mancur jr. (1996), »Distinguished Lecture on Economics in Government. Big Bills Left on The Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor«, *Journal of Economic Perspectives*, 10. årg., nr. 2, 1996 pp. 3-24.
- Roland, Gérard (1997), »Political constraints and the transition process«, I Zecchini, Salvatore eds. (1997), *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Skak, M. (1992), »Det østlige Europas reintegration i den internationale politiske økonomi«, *Politica* 24. årg. nr. 2 1992, pp. 151-168.
- Stern, Nicholas (1997), *The Transition in Eastern Europe and the former Soviet Union: some strategic lessons from the experience of 25 countries over six years*, I Zecchini, Salvatore eds. (1997) *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Svendsen, Geert T. (1997), »Stationære banditter i Østeuropa – blokerer overgangen til markedsøkonomi«, *Økonomi og Politik* 70. årg. nr. 2 1997 pp. 4-18.
- World Bank (1996), *World Development Report: From Plan to Market*, Washington.
- World Bank (1997), *World Development Report: The State in A Changing World*, Washington.
- Zecchini, Salvatore eds. (1997), *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Zecchini, Salvatore (1997), *Transition approaches in retrospect*, I Zecchini, Salvatore eds. (1997): *Lessons From The Economic Transition*, Massachusetts.
- Økonomiministeriet (1996), *EU's udvidelse mod øst*, København.